

Zásady slovenskej ekologickej politiky

Zákonom SNR č. 96/1990 Zb. vznikla Slovenská komisia pre životné prostredie (SKŽP) ako ústredný prierezový orgán na riadenie ochrany životného prostredia v Slovenskej republike. Jej pôsobnosť je nasmerovaná jednak na štátnosprávne, jednak na koncepčné činnosti. Podľa vymedzených kompetencií je SKŽP ústredným orgánom štátnej správy pre riadenie životného prostredia. Štátnosprávne činnosti vymedzujú príslušné zákony a iné právne predpisy.

Zmyslom sústredenia viacerých štátnosprávnych činností je jednotným riadením usmerniť tie úseky spoločenského a hospodárskeho rozvoja, ktoré v rozhodujúcej miere vplyvajú na kvalitu životného prostredia a doteraz ich riadili rôzne rezorty. Prvoradým záujmom všetkých týchto činností je ochrana a tvorba životného prostredia.

Koncepcná činnosť SKŽP sa zameriava na vytvorenie vhodného politického prostredia a vysokokvalifikovanej metodologickej základne. Jej ťažiskom je tvorba a realizácia koncepcií ochrany životného prostredia a ich zosúladovanie s existujúcimi aj budúcimi ekonomickými podmienkami i s koncepciami ostatných hospodárskych odvetví a rozvoja spoločnosti. Tento okruh činností nazývame ekologickej politikou SKŽP a v tomto článku chceme stručne charakterizovať jej obsah.

Základným motívom ekologickej politiky SKŽP je téza, že nemožno realizovať osobitne politiku spoločenského a hospodárskeho rozvoja a osobitne akúsi doplňujúcu, izolovanú, samostatnú ekologickej politiku. Ekologická politika musí byť súčasťou štátnej politiky ako celku i jej konkrétnych častí. Ochrana a tvorbu životného prostredia možno uskutočňovať len vplyvaním na hospodárske činnosti tak, aby nenarušovali životné prostredie. Ekologická politika vytvára prostredníctvom kompetencií SKŽP platformu na trvalé presadzovanie ideí ochrany životného prostredia do praxe všetkých ostatných odvetví. Tento proces označujeme „ekologizácia“ spoločenského rozvoja, t. j. vnášanie princípov ochrany a tvorby životného prostredia do všetkých jeho oblastí.

Ekologická teória rozvoja spoločnosti

Kvalitatívne novou etapou rozvoja geobiosféry Zeme je obdobie existencie človeka. Snaha o dosiahnutie vyššieho životného štandardu, blahobytu a spokojnosti ho však hnali do stále intenzívnejšej činnosti pretvárania prírody. V poslednom období sa objavili negatívne dôsledky tejto činnosti, smerujúce k priamemu ohrozeniu jeho životných podmienok, zdravia,

spokojnosti aj blahobytu. Tu sa prejavuje komplexnosť a osobitosť človeka v tom, že dokáže vytvoriť takú stratégiu svojho konania, ktorá nepopiera rozvoj záujmov, ale snaží sa ich zosúladiť s požiadavkami trvale udržateľného rozvoja a tvorby zdravého životného prostredia.

O ochrane a tvorbe životného prostredia hovoríme predovšetkým z hľadiska podmienok života človeka (antropocentrický pohľad). Skúsenosti nás však doviedli k poznaniu, že zdravé životné prostredie môžeme pre seba zachovať a vytvoriť len tak, keď ostanú zachované podmienky existencie aj iných živých systémov (biocentrizmus), teda fungovanie celého systému aj s neživými zložkami. Tým sú určené aj priority, podľa ktorých bude musieť zosúladovanie záujmov človeka a zachovávanie podmienok života na Zemi prebiehať. Tieto priority vyplývajú z racionálne nezmeniteľných ekologickej podmienok, daných miestom Zeme vo vesmíre, polohou určitého regiónu na Zemi, ako aj z nezmeniteľných a neobnoviteľných ekologickej podmienok každého bodu krajiny.

Možno to chápať ako základné teoretické východiská reálnej ekologickej politiky. V súčasnosti sa v celosvetovom meradle tento proces označuje aj ako trvale udržateľný rozvoj (sustainable development). Tieto myšlienky tvoria základ celkovej ekologickej politiky SKŽP.

Zosúladovanie záujmov človeka s ekologickej podmienkami vychádza z chápania krajiny ako jednotného celku, jediného geosystému, vytvárajúceho neoddeliteľnú jednotu priestoru, polohy a všetkých ostatných prírodných aj antropických zdrojov. Práve v tomto priestore sa odohráva prakticky všetka činnosť ľudskej spoločnosti, stretávajú sa rôzne záujmy, čo je aj príčinou ekologickej problémov. Ak ich chceme riešiť, musíme k nim pristupovať z nadrezortného, nadregionálneho a krajinnokoekologickej komplexného pohľadu. Tento proces môžeme vyjadriť takto: zosúladiť uspokojovanie záujmov človeka o hmotný blahobyť, zdravý život a krásnu domovinu vedecky podloženým, krajinnokoekologickej komplexným, nadrezortným a nadregionálnym usmernením politického a hospodárskeho riadenia štátu.

Hlavné princípy a smery ekologickej politiky SKŽP

Pod pojmom životné prostredie v ekologickej politike SKŽP rozumieme komplexný systém priestoru, polohy a všetkých ostatných vzájomne funkčne prepojených prirodzených, aj človekom pretvorených a vytvorených zložiek geosystému v najširšom zmysle slova.

Zo vzájomnej funkčnej previazanosti zložiek geosystému je jasné, že úspešnú tvorbu a ochranu možno dosiahnuť len komplexným prístupom.

Hlavné strategické smery ochrany a tvorby životného prostredia sa zameriavajú na:

- ochranu celkovej ekologickej stability krajiny (biodiverzity, ekologickej únosnosti, ochrany genofondu),
- ochranu a racionálne využívanie prírodných zdrojov,
- ochranu a tvorbu bezprostredného prostredia života človeka (pracovného, obytného a rekreačného).

Tieto smery vyžadujú špecifické a vzájomne odlišné nástroje riadenia, v komplexe však predstavujú stratégiu ekologickej politiky SKŽP. Všeobecný nástroj uplatnenia tejto politiky označujeme „ekologizácia“ spoločenského rozvoja. Myslíme tým zavedenie ekologických princíпов do všetkých sfér spoločenského života v týchto základných skupinách:

- ekologizácia spoločenského vedomia, vzdelávania, výchovy, politických a sociálnych vzťahov,
- ekologizácia ekonomických a legislatívnych nástrojov riadenia,
- ekologizácia hospodárenia v krajine ako v priestore,
- ekologizácia technologických procesov.

Nový prístup k riešeniu problémov životného prostredia je súčasne určitým metodickým posunom oproti doterajšej praxi založenej na ochrane klasickej chápaných zložiek životného prostredia. Politika SKŽP bude preto obsahovať:

- riadiace, legislatívne a ekonomické aspekty, teda nadrezortné vzťahy klasickej zložiek životného prostredia,
- priestorovo-organizačné aspekty, teda riešenie problémov zložiek v priestorovo-funkčných komplexoch (geosystémoch),
- technologicko-funkčné aspekty, ktoré sú najbližšie ku klasickej prístupu ochrany zložiek životného prostredia.

SKŽP chce tento proces riadiť ofenzívnou politikou vplyvania na hospodárske organizácie a rezorty už v samom rozhodovacom procese a nie až riešením následných rozporov.

Praktická ekologickej politiky SKŽP

Postupný prechod k ofenzívnej politike ekologizácie spoločenského rozvoja si vyžaduje riešenie úloh charakteru „praktickej“ ekologickej politiky.

● Riadenie miestnej štátnej správy životného prostredia

Výkonnými orgánmi miestnej štátnej správy životného prostredia budú okresné (druhostupňové) a obvodné (prvostupňové) úrady životného prostredia. Pri ich tvorbe sa vychádza z územno-administratívneho členenia Slovenska (terajšie okresy). Model organizácie štátnej správy pre životné prostredie je vytvorený pružne tak, aby v prípade potreby mohol jeden okresný (obvodný) úrad vykonávať vybrané činnosti v štátnej správe pre dva, prípadne i viac okresov (obvodov).

Funkciu orgánu hlavného štátneho dozoru vo veciach životného prostredia plní SKŽP prostredníctvom Slovenskej inšpekcie pre životné prostredie, ktorá vznikla zlúčením Slovenskej vodohospodárskej inšpekcie a Štátnej technickej inšpekcie ochrany ovzdušia. Regionálne orgány SKŽP a jej štátna správa sú nezávislé od všeobecnej štátnej správy.

● Integrovaný informačný systém v životnom prostredí

Tvorba Informačného systému životného prostredia sa zakladá na princíпов GIS (geografického informačného systému). Jeho súčasťou bude aj rozvíjanie monitorovania stavu a dynamiky vlastností zložiek životného prostredia v rámci integrovaného monitoringu životného prostredia (vrátane biomonitoringu a metód diaľkového prieskumu Zeme).

● Medzinárodná spolupráca v životnom prostredí

Riešenie problémov biosféry a ekosystémov ako základnej podmienky trvale udržateľného vývoja ľudstva si vyžaduje medzinárodnú spoluprácu. Naša zahraničná politika bude vychádzať z polohy Slovenska v Európe, ktorá má svoje špecifiká:

- väčšia časť územia je iniciálnou (pramennou) zónou veľkých riečnych bazénov, pre ktoré sú charakteristické ochrana prírody a prírodných zdrojov, rekreácia, ako aj špecifický vnútorný rozvoj výrobných činností,
- väčšia časť územia gravituje do centra Karpatskej kotliny,
- časť územia je presne na križovatke prirodzených koridorov, spájajúcich hlavné hospodárske oblasti Európy (styk Karpatskej a Alpskej horskej sústavy, ako i Viedenskej a Malej dunajskej panvy).

Z toho vyplýva, že z medzinárodného hľadiska najväčšiu šancu pri uplatňovaní svojich záujmov máme

v rámci štátov Pentagonály a štátov severo-východnej Európy.

Ekologizácia spoločenského vedomia

Táto časť ekologickej politiky je vlastne syntézou politických aspektov všetkých smerov riadenia životného prostredia. Minulosť nás presvedčila, že doterajšie metódy riadenia, finančné alebo technologické zásahy do ochrany životného prostredia nemali dostatočnú účinnosť aj preto, lebo chýbalo všeobecné ekologické vedomie laickej, či odbornej technickej verejnosti. Najúčinnnejší a najlacnejší spôsob tvorby životného prostredia vidíme práve vo vytvorení ekologického vedomia spoločnosti. Za najdôležitejší nástroj v tomto smere považujeme rozvoj ekologickej vedy, výskumu, vzdelávania a výchovy. Vedecko-edukačná politika SKŽP je sformulovaná do programu „Ekologická Akadémia“.

Ekologizácia ekonomických a legislatívnych nástrojov riadenia ŽP

Je rozhodujúcou oblasťou presadzovania ideí ochrany a tvorby ŽP ako riadiacich nástrojov spoločenského rozvoja. Perspektívnym cieľom nie je vytvorenie osobitného systému ekonomiky a legislatívy životného prostredia, ale postupné zdokonaľovanie, premena a dopĺňanie existujúcich ekonomických a legislatívnych nástrojov riadenia o požiadavky ochrany a tvorby ŽP (t. j. „ekologizácia“ týchto nástrojov). Samozrejme je to dlhodobý proces.

Ekologizácia ekonomických nástrojov má smerovať k vytvoreniu prirodzeného súladu ekonomiky a životného prostredia podľa tézy „Čo je ekologické, to je aj ekonomické“ (najmä z dlhodobého hľadiska). Pragmaticky ju možno upraviť do formy „Čo nie je ekologické, nemôže byť hodnotené ako ekonomicky výhodné“. Aby „ekologické“ správanie sa hospodárskych odvetví bolo ekonomicky výhodné, by mala zabezpečiť syntéza ekonomických nástrojov:

- limitujúce nástroje vo forme daní, poplatkov a pod. za využívanie prírodných zdrojov alebo zaťažovanie životného prostredia,
- sankčné nástroje vo forme pokút, prirážok, zákazov a pod., za ekologicky nevhodné správanie,
- podporujúce nástroje — budú zvýhodňovať činnosti zamerané na zlepšovanie životného prostredia formou grantov, dotácií, úverov, úľav, kapitálovej účasti atď.

Špecifickým nástrojom je Slovenský fond životného prostredia. Účinnosť ekonomických nástrojov a ich dopad na sociálnoekonomickú sféru sa však musí sledovať a vyhodnocovať. Spätná väzba celého pro-

cesu bude náročná úloha. Práve v korigovaní regulačnej funkcie ekonomických nástrojov podľa požiadaviek ekologickej politiky bude spočívať úloha SKŽP. Môže ju však plniť len v spolupráci s ďalšími rezortmi, pričom nevyhnutnou podmienkou je premietnutie ekologických aspektov do zmien spoločenského reprodukčného procesu a celkovej štruktúry ekonomiky. Tým sa dosiahne, že tieto aspekty sa nebudú považovať za osobitnú príťaž národného hospodárstva, ale za jeho prirodzenú súčasť.

Úlohou legislatívy a práva životného prostredia je vytvoriť taký systém, aby právne predpisy a normy tvorili základný rámec na usmernenie chovania inštitúcií i jednotlivcov vo vzťahu k životnému prostrediu.

Štátna ekologická politika vychádza z práva občanov na nezávadné životné prostredie a predpokladá všeobecnú povinnosť starať sa oň. Tieto zásady budú zakotvené v celom česko-slovenskom právnom poriadku. Vo federálnej a národnej ústave Slovenskej republiky budú formulované vo všeobecnej rovine,

v nadväzujúcich právnych normách a iných predpisoch budú konkretizované.

Vecná konkretizácia legislatívneho programu ČSFR je daná rozdelením kompetencií medzi federáciou a republikami. Do pôsobnosti federácie patrí základná zákonodarná úprava. SKŽP sa zúčastňuje na tvorbe federálnych právnych predpisov i zákonov, ktoré patria do kompetencie SR:

- ústava Slovenskej republiky
- zákon SNR o štátnej správe pre životné prostredie
- zákon SNR o Slovenskom fonde pre životné prostredie
- zákon SNR o ochrane prírody
- zákon SNR o štátnej správe a ochrane ovzdušia atď.

Ťažiskom legislatívnej činnosti SKŽP budú vykonávacie predpisy pre oblasť životného prostredia.

Ekologizácia hospodárenia v krajine (územného rozvoja)

Táto časť ekologickej politiky je konkretizáciou koncepcie ekologickej optimálnej organizácie a využitia krajiny ako jednotného priestoru, kde sa musia odohrávať všetky činnosti človeka. Predstavuje priestorový aspekt riadenia životného prostredia a opiera sa o výsledky výskumu krajinnokoekologických disciplín.

Ekologická optimalizácia priestorovej organizácie a využívania krajiny bola doteraz úlohou územného lesohospodárskeho a vodohospodárskeho plánovania, ochrany prírody, súhrnných projektov pozemkových úprav a pod.

Jednou z hlavných úloh ekologickej politiky SKŽP je práve postupná integrácia týchto činností na báze krajinnokoekologických teórií a metodík, ako aj postupné vytvorenie jednotného systému ekologickej optimálnej priestorovej organizácie a využitia krajiny.

Podstatou takéhoto územného plánovania — priestorovej organizácie — je určenie „kde a ako“ hospodáriť, aby bol čo najmenší rozpor medzi hospodárskym využívaním krajiny a ekologickými podmienkami. Tým sa vytvoria predpoklady na jednotný systém riadenia rozvoja územia z hľadiska:

- optimalizácie priestorovej organizácie hospodárskej činnosti v krajine,
- zabezpečenia celkovej ekologickej stability krajiny (územný systém ekologickej stability),
- ochrany prírody, genofondu, biodiverzity,
- priestorovej ochrany a racionálneho využívania prírodných zdrojov,
- zosúladenia urbanistického a architektonického rozvoja s krajinnokoekologickými podmienkami.

Pre každý z týchto smerov sú samozrejme vypracované osobitné postupy.

Optimalizáciu využívania prírodného a socioekonomického potenciálu krajiny považujeme za hlavný

program zosúladenia prírodných podmienok s rozvojom spoločnosti. Výrazná geologická a reliéfová členitosť Slovenska spôsobuje veľké rozdiely gravitačných, bioklimatických, hydrologických, pôdnych a iných pomerov v jednotlivých regiónoch. Tento potenciál sa v minulosti nevyužíval dostatočne diferencovane, systém plánovania bol unifikovaný a využívanie i rozvoj regiónov nepodporoval ich prirodzený potenciál. Tým vznikali a ešte i vznikajú veľké ekologické aj ekonomické škody z preťaženia, ako aj z nedostatočného využívania častí regiónov.

Napravenie týchto chýb je cieľom pripravovanej bilancie prírodných daností v jednotlivých regiónoch (najmä z hľadiska slnečnej a gravitačnej energie, vodných zdrojov, pôdnych a lesných zdrojov) a následného návrhu ekologickej optimálnej využitia regiónov.

Súčasťou tohto programu je aj prehodnotenie doterajších urbanizačných koncepcií, vytvorenie rámca pre optimálny rozvoj regiónov podľa prírodnej štruktúry, podľa ich vzájomného prepojenia atď. Program zároveň sleduje oživenie vidieka (ruralizáciu) a lepšie využívanie prírodných zdrojov v odľahlých oblastiach, nekonvenčné druhy rekreácie a pod.

Ekologizácia technologických procesov (technológie ochrany zložiek ŽP)

V súčasnosti je to rozhodujúca praktická oblasť, ktorá sa snaží vplývať na stratégiu rozvoja výrobných odvetví. Predstavuje technologický aspekt riadenia ochrany jednotlivých zložiek ŽP (v najširšom zmysle slova).

Jej cieľom je nástrojmi SKŽP vplývať na hospodárske odvetvia tak, aby zaviedli technológie, ktoré neohrozujú životné prostredie ani vo vlastnom procese, ani výrobkami. V prechodnom období sa bude táto idea naplňať zavádzaním osobitných zariadení do nevyhovujúcich technológií, ktoré zabránia styku emitovaných plyných, kvapalných aj tuhých látok a odpadov so zložkami voľného prostredia. V budúcnosti budú už takéto zariadenia prirodzenou súčasťou technológií (nezávadné technológie, bezodpadové technológie).

V súčasnosti vstupuje SKŽP do tohto procesu predovšetkým prostredníctvom svojich štátnosprávnych činností. Sleduje dopad ekonomických činností na kvalitu ovzdušia, vody, sleduje produkciu odpadov a nakladanie s nimi, ostatné rizikové faktory (žiarenie, hluk, vibrácie atď.), ako aj ďalšie vzťahy ekonomických činností so životným prostredím.

Rozhodujúcim krokom „ekologizácie“ technologických procesov bude samozrejme celková reštrukturalizácia hospodárstva, najmä energetiky, hutníctva a chemického priemyslu. To je však úloha celospoločenská, v ktorej SKŽP chce hrať spomenutú štátnosprávnu a koncepčnú úlohu.